

BONUS

EN VERDER

Een omkering in de didactiek van het bewegingsonderwijs

In het bewegingsonderwijs werken veel leerkrachten volgens een vast didactisch stramien: doelen stellen, de beginsituatie bepalen, een methode kiezen en achteraf evalueren. Dit biedt structuur, maar roept ook vragen op. Wat leren kinderen daadwerkelijk in de gymles? En hoe krijgen hun eigen ervaringen en leerwensen invloed op het onderwijsproces? Dit artikel verkent een omkering van de didactiek, waarbij evalueren niet het eindpunt is, maar het begin. Door het gesprek met het kind centraal te stellen, ontstaat ook ruimte voor persoonsvorming en groepsbinding. Zo wordt het bewegingsonderwijs rijker, betekenisvoller en meer afgestemd op verschillen tussen kinderen. | Chris Hazelebach

De vier didactische hoofdvragen gaan over doelstelling, beginsituatie, methode en evaluatie. Eerst moet de doelstelling helder zijn, dan bekijkt de leerkracht de beginsituatie om te oordelen waar het onderwijs kan beginnen. Daarna kiest een leerkracht een methode of maakt een eigen schoolwerkplan en voert deze uit. Tenslotte wordt het gegeven onderwijs geëvalueerd in welke mate de doelen gerealiseerd zijn (zie figuur 1). Het didactische proces begint dan opnieuw door de doelen eventueel aan te passen en de nieuwe beginsituatie opnieuw te analyseren. Dit proces heeft de neiging om van boven (doelen) naar beneden (leereffect) te werken. De leerkracht bepaalt met de doelen de richting van het onderwijs en het kind volgt.

Figuur 1 Vier didactische hoofdvragen



Pas als het onderwijs gegeven en geëvalueerd is, krijgt het kind invloed op het onderwijsproces. Door niet aan het einde te evalueren, maar tussendoor (formatief evalueren) kan er al eerder rekening gehouden worden met de

wensen van het kind. Dit is het begin van een omkering van de didactiek, waarbij de leerwensen van de kinderen invloed krijgen op de wijze waarop de methode gehanteerd wordt. In deze tekst een poging om de didactiek om te keren, waardoor de het kind meer invloed krijgt op het onderwijs (zie figuur 2).

Figuur 2 Omkering in de didactiek van het bewegingsonderwijs



De evaluatievraag begint bij een gesprek

De uitwerking van de evaluatievraag is lastig omdat de diversiteit aan leerprocessen zo omvangrijk is dat het voor de leerkracht moeilijk is om te bepalen wat een leerling in één bepaalde les daadwerkelijk geleerd heeft. Bovendien bewegen de kinderen niet alleen in de gymles, maar ook op de sportvereniging, op het schoolplein, in de buurt, thuis, zodat het lastig te weten/meten is wat de concrete leeropbrengst van het onderwijs is. In de afgelopen jaren zijn er verschillende evaluatie-instrumenten ontwikkeld (bijvoorbeeld Volg mij, MQ-test) om te observeren of te



meten wat de kinderen geleerd hebben. De onderwijsraad (2018) schrijft in haar beleidstekst 'Toets wijzer', dat de huidige toetsmethoden niet passend zijn voor het verbeteren van het onderwijs. Leerkrachten, kinderen en ouders worden overspannen van allerlei testen om te meten wat er geleerd is. Het avontuur van het bewegen verdwijnt door de testen en leerlingvolgsystemen uit beeld. De didactische ontwikkeling van doelstellingen naar methode is waardevol geweest, maar stagneert bij de evaluatie. Hoe kun je als leerkracht in een klas met dertig kinderen erachter komen wat elk kind geleerd heeft, wanneer je er rekening mee wilt houden dat elk kind een eigen uniek leerproces meemaakt?

Vanuit de doelstelling kan slechts een beperkt deel van het leerproces geëvalueerd worden, alleen dat deel dat vooraf te plannen valt, wat overeenkomstig is voor alle deelnemende kinderen.



In deze tekst een poging om de didactiek om te keren, waardoor de het kind meer invloed krijgt op het onderwijs

Het zijn de doelen die gerelateerd zijn aan de activiteit die de kinderen van de leerkracht moeten doen; bijvoorbeeld rekenen, tekenen, schrijven, bewegen. Deze activiteiten kunnen in een onderwijscontext als een expliciet leerdoel benaderd worden. Biesta (2007) noemt dit de kwalificeringsdoelen van het onderwijs. Reken/taal of bewegingvorming zijn belangrijke doelgebieden maar volgens Biesta niet het enige doelgebied. Naast kwalificering, gaat het in het onderwijs ook om socialisering (groepsbinding) en subjectivering (persoonswording).

Het vinden van evaluatiekaders voor persoonsvorming en groepsvorming is minder makkelijk te reconstrueren. In het onderwijs zijn alle drie de doelgebieden even belangrijk, maar een belangrijk verschil is dat de vakvorming (kwalificering) wel vanuit de doelstelling naar de methode en evaluatie uitgewerkt kan worden, maar dat dit minder opgaat voor de twee andere doelgebieden. Deze twee gebieden komen pas in beeld als de kinderen daadwerkelijk aan de gang gaan met het onderwijsaanbod van de leerkracht. In de verbinding met de opdracht van de leerkracht krijgt een kind in een onderwijscontext de kans zichzelf te tonen aan de ander en ontstaat in die samenwerking een bepaalde groepsbinding. Het evalueren van de persoonsvorming en groepsvorming is daarmee altijd afhankelijk van de 'vakmethode'. Daarom is een kind in de gymles anders dan bij een rekenles en werkt de groep op een andere wijze samen bij een voetbalspel dan bij een dans.

Het ontwikkelen van een evaluatiekader vraagt om een omdraaiing van de ontwikkelrichting van de didactiek. Het evalueren kan het beste beginnen met een

gesprek tussen leerkracht en kind over wat het kind wel of niet geleerd heeft van het onderwijsaanbod. In dit gesprek komen alle drie de doelgebieden aan de orde. Wat is er veranderd in het uitvoeren van de activiteit, in het waarderen van de deelname en de samenwerking met de medeleerlingen? Dit gesprek is de aanleiding om te onderzoeken wat er in de herhaling van dezelfde les verbeterd kan worden om nog meer te leren over deze drie doelgebieden.

De evaluatievraag gaat over het kind én de leerkracht

Het kijken naar het bewegende kind is een eerste vorm van evalueren, waarbij de leerkracht niet alleen het avontuur van het kind moet leren begrijpen, maar ook zijn eigen lesgevende avontuur. Het evalueren van wat kinderen doen of gedaan hebben zegt niet alleen iets over de kinderen, maar ook iets over de wijze van kijken van de lesgever. Elke les, elk kind en elke leerkracht is een uniek gegeven dat voortdurend in verandering is. Gestandaardiseerde meetmethodes geven weinig inzicht in de relaties tussen de veranderingen in de les, bij de leerling en bij de leerkracht. Het begrijpen van wat een kind geleerd heeft is mede afhankelijk van wat er in de les en wat er bij de leerkracht veranderd is. De omkering van de didactiek van evaluatie naar methode begint bij de leerkracht die zicht moet krijgen wat er bij hem/haar zelf aan het veranderen is tijdens het lesgeven. Wat leert de leerkracht tijdens de les? Want een leerkracht die zelf leert van wat de kinderen meemaken in hun bewegingsavontuur is de bron voor de kinderen om door te blijven leren.

De leerkracht ziet in één les dertig kinderen en dertig verschillende manieren van bewegen. Dertig verschillende avonturen die allemaal gerelateerd zijn aan elkaar en waarbij de leerkracht de plicht heeft om ze op elkaar af te stemmen. Dit is het grote avontuur voor de leerkracht om ruimte te geven voor de individuele verschillen tussen kinderen en toch te zorgen voor voldoende afstemming zodat de kinderen met elkaar een veilige gemeenschap vormen. De leerkracht is in het lesgeven, in de wijze waarop hij de verschillende kinderen leerhulp geeft, de spin in het web.

Het evalueren van het lesgeven

Tijdens het lesgeven maakt de leerkracht allerlei keuzes. Deze keuzes worden niet alleen bepaald door de bewegingsdoelen. Deze doelen zijn bepaald door het lesaanbod. Tijdens het lesgeven verdwijnen de bewegingsdoelen naar de achtergrond en wordt de leerkracht geconfronteerd met gebeurtenissen waarmee van tevoren moeilijk rekening gehouden kan worden. Elke les is anders: hoe komen de kinderen binnen, welke spanningen zijn er in de groep, welke spanningen heeft het kind, welke spanning heeft de leerkracht, hoe werken deze spanningen op elkaar in en hoe is dat zichtbaar in de les?

Het lesgeven is een voortdurende zoektocht naar een compromis tussen tegenstrijdige belangen. Het is de taak van de leerkracht om de leerlingen inzicht te geven in datgene wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn in de les. Daarvoor moet de leerkracht eerst zelf overzicht krijgen in deze belangstrijd tussen alle deelnemers. Dat overzicht wordt vooral bepaald door zijn eigen interpretatiekader. Het is belangrijk dat een leerkracht tijdens het lesgeven leert reflecteren over wat er gaande is. Daarvoor moet de leerkracht gelijktijdig naar de kinderen kijken en naar zijn eigen interpretatiekader. Wat maakt de leerkracht mee? Welke gedachten, gevoelens en gedoe (doen) overheersen bij de leerkracht en passen die gedachten, gevoelens en doe-neigingen ook bij datgene wat de leerkracht zelf graag wil?

Dit reflectieproces van de leerkracht tijdens de les is lastig, omdat er weinig tijd is om te reflecteren. De leerkracht neemt voortdurend beslissingen op grond van een soort onbewuste kennis (het stille

weten) van wat nodig is. Gelukkig is dit in de meeste gevallen adequaat. Maar wanneer er een verstoring optreedt in de relatie tussen een kind of groep en de leerkracht is het noodzakelijk om te reflecteren over wat er mis is gegaan en dient er in een volgende les iets te veranderen.

Een middel om tijdens de les mogelijke verstoringen tijdig op te sporen is het gebruik van een kijkkader. Een kijkkader in het bewegingsonderwijs is het 'loopt't, lukt't, leeft't- kader' (Walinga & Koekoek, 2024). Tijdens de les vraagt de leerkracht zich af of:

- de organisatie zo verloopt dat het past bij wat rechtvaardig samenwerken is;
- de activiteit zo lukt dat het past bij wat avontuurlijk bewegen is;
- de motivatie zo leeft dat het past bij wat persoonlijk welbevinden is.

Het antwoord op deze drie vragen geeft een beeld van de interpretatie van de lesgever over de les. Op grond van het spanningsveld tussen deze antwoorden moet de leerkracht een keuze maken over het vervolg. Moet de activiteit, de organisatie of motivatie aangepast worden? Welk gevolg heeft de verandering van de activiteit op de organisatie of motivatie?

Deze didactische kijkvragen worden gekleurd door het persoonlijke avontuur van de leerkracht. Dat avontuur is voor een beginnende docent anders dan voor een ervaren docent. De uitkomst zal daarom voor elke docent ook anders zijn. Het evalueren tijdens de les maakt het lesgeven overzichtelijker maar niet makkelijker, omdat er meer overwegingen een rol gaan spelen bij het maken van de keuzes. De enorme diversiteit die inzichtelijk wordt bij goed lesgeven



maakt het noodzakelijk dat de leerkracht ook geholpen moet worden. Gelukkig zijn er in de les dertig leerlingen die dat wel willen.

Van evaluatie naar methode

De omkering van de didactiek begint bij het besef van de leerkracht dat de diversiteit in de les zo groot is dat hij zelf niet meer in staat is om alle kinderen goede leerhulp te geven en dat hij zelf om hulp moet vragen bij de leerlingen. Uitgangspunt blijft dat de leerkracht degene is die in beginsel het leervoorstel aanbiedt vanuit een goed gekozen methode, waarbij elk kind op zijn eigen niveau kan deelnemen. Tijdens de les blijkt dat alle kinderen op een net andere wijze willen deelnemen omdat ze zich willen onderscheiden van anderen. Dat leerproces vraagt om aanpassingen van de methode die niet allemaal door de leerkracht gedaan kunnen worden.

De leerkracht zal de kinderen moeten leren om zelf de methode aan te passen, door bijvoorbeeld het arrangement op maat te maken, de bewegingsopdracht aan te passen, de regels te veranderen. De leerling als ontwerper van zijn eigen methode. Buiten op straat doen de kinderen dit al bijvoorbeeld bij het freerunning, skateboarden, knikkeren, straatvoetbal. Het ontwerpen van een eigen beweegcontext/beweegwereld waar je ruimte voelt voor je eigen beweegavontuur lijkt te passen bij de



De leerkracht neemt voortdurend beslissingen op grond van een soort onbewuste kennis (het stille weten) van wat nodig is

nieuwe kerndoelen (SLO, 2025). Elk kind zijn eigen leerweg. Maar dat kan niet het enige doel zijn van het bewegingsonderwijs en ook niet het doel van het kind. Want het bewegen vraagt om gezien worden, om contact met anderen, om gezamenlijkheid. Ook de eenzame renner in het bos of de jongleur met zijn ballen wil zijn avontuur delen met de mensen die hem/haar dierbaar zijn.

Het is in het onderwijs de leerkracht die de verschillende individuele leerwegen moet verbinden met elkaar, omdat het bewegen avontuurlijker wordt als het afgestemd wordt op het anders zijn dan de ander. Het afstemmen van de bewegingsmethode op de mogelijkheden van de ander is nodig om met elkaar te sporten, te wandelen, te fietsen, te leven. De meeste mensen zullen dit daadwerkelijk ondervinden als ze hun eigen kinderen willen leren lopen, blokken stapelen, schommelen, fietsen, wandelen, bal schoppen, spelen en sporten. Misschien ligt daar wel het ultieme doel van het bewegingsonderwijs om kinderen te leren ooit een avontuurlijke ouder te worden van avontuurlijke bewegende kinderen.



In 'het leren waarderen van verschillen' zit de kern van het evalueren verpakt

Het leren waarderen van verschillen

Een belangrijk uitgangspunt van het huidige bewegingsonderwijs is het 'leren waarderen van verschillen' tussen de deelnemers in bewegingssituaties. In het korte zinnetje 'het leren waarderen van verschillen' zit de kern van het evalueren verpakt. Omgaan met verschillen gaat over groepsbinding, hoe leren we rekening te houden met het feit dat iedereen anders is en hoe kunnen we met die verschillen de wereld leefbaar houden?

De wijze waarop een persoon deze verschillen waardeert is gebonden aan zijn achtergrond. Elk mens heeft een unieke plek in het familie-, vrienden-, buurtschap-, school-, sportsysteem.

De waardering die een persoon zelf geeft in datgene wat hem overkomt en zelf doet is een belangrijk anker voor zijn persoonswording. Het waarderen van de verschillen zal daarom bij elk mens anders verlopen. In het onderwijs moet de persoonswording en groepsbinding verbonden worden met het 'leren'. Het leren begint bij het verbeteren van datgene wat je doet: het bewegen, rekenen, praten, knutselen enzovoort (vakvorming). Het bewegingsonderwijs heeft het geluk dat al het leren begonnen is bij het bewegen: het ademen, het pakken, het lopen, het werpen, het overspelen, het vrijen. Daarom biedt het leren bewegen zoveel kansen om ook op het gebied van persoonsvorming en groepsbinding veel te leren.

Dit artikel is een bewerking van het hoofdstuk 'De omkering van de didactiek' uit het boek 'Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs - Het gedachtegoed van C.C.F Gordijn nu' (Vermeer, 2020). Dat hoofdstuk is geschreven naar aanleiding van de masterscriptie van de auteur. De masterscriptie is opvraagbaar bij de auteur. ●



Bronnen

Scan of klik *hier* naar de bronnen



Contact

ca.hazelebach@planet.nl

Chris Hazelebach was opleidingsdocent aan de Calo Windesheim

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

omkering van didactiek, evalueren, persoonsvorming, groepsbinding

